

Vélíki četertek, 9. aprila, sem bil celi dan od jutra do večera v cerkvi. Že ob sedmih zjutrej se začnejo slovesne opravila tega dneva, namreč peta sveta maša in pa posvečevanje svetega olja in svete krizme. — Po pravici morem reči, da se sveti cerkveni obredi tû prav veličastno z vso spodobnostjo in častjo opravljajo. Patrijarh poje z močnim, pa ugodnim glasom; frančiškanom, med katerimi je mnogo lepih prijetnih glasov, in celó njih učencem, arabskim dečkom od 10. do 16. leta, ki jih je kakih dvajset, teče gregorjansko petje tako gladko in ganljivo iz gerla, da sem jih z veliko radostjo poslušal. Z eno besedo, vse se je opravljalo tako veličastno in v tako lepem redu, da mi je bilo kakor da bi take svete svečanosti in častite obrede pervikrat vidil. Vendar pa ne morem zamolčati, da me je tudi tû nekaj, kar sem že v mnogih krajih vidil, sila neugodno motilo. Povsod se nahajajo namreč nečimerni možički, ki se o posebnih priložnostih tudi posebno radi skazujejo, da bi oči na-se vlekli. Taki možiceljni so večidel tako imenovani ceremonjarji. Meni je tako ponašanje že od mladih nóg zlo zoperno, in vsakikrat se mi zdí, kakor da bi možiček glasno djal: Glejte, brez mene bi ne bilo nič! — Tak možicelj je tudi patrijarhov ceremonjar, nek tolst — vês okrogel filipinar. Kar en hip ni bil miren, ampak neprenehoma je ukazoval brez vse potrebe, ker je brez tega vse v najlepšem redu napredovalo. Pri vojaških vajah in svečanostih je velevanje in ukazovanje potrebno, pri službi božji pa ga ni treba, in meni je vselej neskončno zoperno.

Med sveto mašo smo prejeli vsi evropejski katoliški romarji in mnogi drugi azijatski katoličani iz patriarhovih rok presveto obhajilo. — O kako je ganljivo viditi, kako ljudje toliko različnih narodov in jezikov — *ex omni tribu et lingua et populo* — v globoki pobožnosti k Gospodovi mizi pristopajo! — Tû so bili Španjci, Francozi, Belgičani, Lahi, Nemci iz raznih okrajin, Madžari in Slovani, in Azijati iz mnogih krajev.

Po doveršeni sveti maši smo šli trikrat v slovesnem obhodu ali v procesii okrog Božjega groba, kakor je po vsaki slovesni vélíki maši navada. — Ta obhod je pa tudi potreben, zakaj za velike svečanosti ni posebnega vélíkega altarja, ampak za vsako posebej ga frančiškani pred Božjim grobom začasno napravijo. Ta začasni altar pa je sila lepo napravljen in z mnogoverstno srebernino in marsikakimi dragocenostmi krasno in bogato okinčan. Kakor hitro pa se procesija vredi in duhovščina spred altarja stopi, ga začnejo frančiškani naglo razdirati in proč spravljati. Prej ko smo v slovesnem obhodu tretjič pred Božji grob prišli, ni bilo več najmanjšega sledú krasnega altarja, in prešerni gerški razkoljniki niso imeli več priložnosti, kaj uzmati, ali pokvariti, ali kakošne nespodobnosti početi.

Sedaj napovejo tistim, ki so bili za umivanje nog določeni, naj ne grejo iz cerkve, ker bi se utegnili primeriti, da bi o pravem času nazaj ne mogli, ker bodo Turki cerkev zaperli. — Bili so pa Pavl Estere, duhoven francozk, in Bogoljub grof ali prav za prav vikomt de Puysegur, vodja karavane francozke, Mihael Verne, duhoven avstrijski, in Juri Gresser, fabrikant in tergovec bavarski, Jožef Murua Conde de Valle Vergare in Didak Ivađin a Ballesta, Španjca, Friderik Marchese Laurea Brale, Sicilijan, in Mari Heinig, Borus, ki se je bil nek sedem mescov prej iz krivo-verstva luteranskega h katoliški veri spreobrnil. — Kmali se zberemo in se gremo vsi vkup patrijarhu poklonit, ki je bil tudi v cerkvi ali marveč v spodnjem frančiškanskem samostanu ostal.

Frančiškani imajo namreč, da se služba božja v cerkvi vedno in neprenehoma opravlja in stare pravice katoličanov ohranijo, poleg cerkve majhen samostan za 12 do 15 menihov, ki se vsake tri mesce versté in spremenjajo kakor vojaške posadke, ker je samostan premokroten in nezdrav.

Le nekteri, ki so terdnega zdravja in čudovito goreče pobožnosti, ostanejo prostovoljni in radi tudi dalje, včasih po 6, po 9 mescov, in tudi celo leto v ti ječi. In to ni kaj malega, celo leto v mokrotnem nezdravem zraku živeti — že 3 mesce je veliko! — in žive vere, terdnega upanja in goreče ljubezni je treba, da more človek to prenašati! — Le skozi cerkev se hodi v samostan, družega uhoda nima. Hrano dobivajo iz vélíkega samostana skozi nek predor ali okno.

O poldne nam dajo tû nekaj kosila, in po kosilu začnem še le z Gresserjem, ki se je bil s cerkvo in z vsemi njenimi kapelicami in svetišči že dobro soznanil, cerkev ogledovati.

(Dalje sledi.)

Národne stvari.

O pisanki, rumenici, aletu, in o skrivnostnem pomenu jajca sploh pri starih národih.

Spisal Davorin Terstenjak.

Spisovavci keršanske liturgike različno razlagajo početek pisank. Nekteri pripovedujejo, da navada, na velikonočni dan pisanke deliti, se je začela takole: Leta 205 po Kristusovem rojstvu je, kakor Aeli Lampridi pravi, kokoš materi Marka Aurelia Severa na dan njegovega rojstva rudeče jajce znesla. To nenaravno zgodbo so imeli za znamenje sreče, in odslej so ljudje začeli se z rudeče barvanimi jajci darovati, kadar je kdo komu srečo vošil.

To navado so pré (menda) kristjani od paganov (ajdov) prejeli in jajca blagoslavljeni dali, ktere so potem prijatlom in znancom na velikonočni dan pošiljali v znamenje velike sreče in veselja, ktero imeti moramo nad častljivim Kristusovim vstajenjem od smerti.

Drugi liturški pisatelji mislijo, da velikonočne jajca so spomin ostrega posta starih kristjanov, katerim je zadnji teden celó jajca jesti prepovedano bilo. Nekteri so mislili na „ova ignita“, s katerimi so mučenike keršanske žgali in opekali. So tudi še, kateri opominjajo na skrivnostni pomen, ktereга je jajce v starem svetu imelo.¹⁾

Bodi si eno ali drugo — kristjanu je pisanka vesel spomin na odrešenje sveta — na Kristusovo od smerti vstajenje; — jajčja lušina opominja na grobno pokrivalo, ktero je Izveličar sterl, in kakor pišče prekluka lušino in stopi v življenje, tako tudi mi bodemo na glas Izveličarja lušino temnega groba prederli in v novo lepše življenje stopili.

Za prijatelja starih reči pa še pisanka tudi ima posebno važnost, ker že v predkeršanski dóbi je pisanka bila znamenje sreče in veselja.

Stari Perzijani so v mladoletnem času (spomladi) obhajali praznik Nuruc. Prižgali so kres v čast solnčnemu bogu in eden drugega darovali z rudeče barvanimi jajci.²⁾ Nuruc pomenjuje praznik ognja. Ker v kaldejščini in arabščini nur, nar poznamlja ogenj, je tedaj utegnula ta beseda iz semiškega jezika do Perzijanov v oni dóbi priti, ko so ti bili gospodarji Kaldejcov pod kraljem Cyrom.

Z rudeče barvanimi jajci se tudi ob mladoletni dóbi darujejo Indi, in da so tudi stari Slovani pervlje, ko so se pokristjanili, to navado imeli, so dokazali ime-nitni slovanski starinoslovci.

Tako, na primer, piše učeni dr. Hanuš: „Im Slawischen spielen im Feste Letnice (mladoletni praznik starih Slovanov) Eier und zwar gefärbte Eier eine wichtige Rolle. Die Sitte des Aufmachens der Eier mag vielleicht mit dem indischparsi-schen Mythos der Eröffnung des Welt-

¹⁾ Glej obsirniše popisovanje pri J. E. Schmid „Histor. Katechismus“ I, 170. Wetzler in Welte „Kirchenlexikon“ VII, 871. ²⁾ „Wiener Jahrbücher der Literatur“ III, 153.

eies innig zusammenhängen.“¹⁾ Kakšen je ta mythos? Poslušajmo učenega Lepsia,²⁾ kateri tako govori:

„Das Durchgehende in allen ältesten Kosmogonien ist die Entstehung des Weltalls aus einem ursprünglichen, unbestimmten, formlosen, dunklen Chaos, dessen Beschaffenheit man sich dem Wasser als dem nach seiner Dichtigkeit zwischen Luft und Erde mittleren Elemente vergleichbar, doch nicht identisch dachte. Dieses Chaos hat eine innere immanente Bewegung, die man mehr oder weniger als geistige Urkraft von den bewegten Materien getrennt auffassen konnte, und die sich in der hebräischen Urkunde bis zum unmittelbaren persönlichen Willen des göttlichen Schöpfers steigert. Durch die kreisende Bewegung des Chaos nimmt dieses zuerst die äusserliche Form der Kugel (*σφαίρα*), oder des keimtragenden Eies an, welches nur, indem es eine Begrenzung findet, ausser sich noch ein Unbegrenztes voraussetzt, in welchem es schwebt, und welches dann als flüchtigster feuriger Aether aufgefasst wurde. Dann zeitigt allmählig der Inhalt des Eis, und gebiert zuerst das Licht (*Φάωρ*) auch als Gedanke (*Μήτις*) oder als Liebe (*Ἔρως*) gedacht, durch dessen Rückwirkung auf die sich fortentwickelnde Welt alle übrigen Götter, Menschen und Dinge entstehen und Gestalt gewinnen.“

Zavoljo takošnih kosmogonskih misel je jajce starim narodom bilo znamenje rodenja (Erzeugung) in oživljenja (Belebung) in zato so v mladostnih praznikih, ker se v naturi novo rodenje in življenje začne, si jajca kot znamenje darovali.

Jajce pa so porudečili, — gotovo v spomin pisane mladostnega cvetnega sveta, zato Slovenec rudeče barvano jajce imenuje pisanko, od pisati, kar izvirno pomeni malati.

Moj častitljivi kolega, gospod profesor Majciger, mi je povedal, da se na Koroškem pisanka tudi velí ale, in da pogostoma nemške koroške fantiče čuješ na velikonočni podeljek govoriti: „Du, lass mir dein Ale schlagen.“

Ale pomenjuje to, kar pisanka, rumenica, rudeče jajce. Deblo je al, rudeče, ruski: al, rudečkast, serbski: alica, rudeča črešnja, sansk. aru, rudečkast, aru, rudečkasto solnce, aruša, rudečkasta žival predprežena kolom, na katerih se Uša = Auška — juterna zarja vozi. Iz te korenike je po oslavljenem glasniku *a* v *e* slov. elen, digamano jelen = rudeča žival, dalje z digamatom *v* beseda valička³⁾, kakor se velikonočni dan pri Pohoreih kraj koroške meje velí. Digama *v* najdeš v besedi apno in vapno, okno in vokno i. t. d.

Pri Ščavničarjih se pisanka velí rumenica od rumeni, rudečkast, zato v narodnih pesmah:

„Sijaj, sijaj solnce, solnce rumeno.“

Lušine rumenic trosijo naši kmeti okoli hramovja neki veliki kači v čast, ktera po njih mislih ponoči skrivoma vés trup okoli hrama pobira, da ljudem in živini ne škoduje.

Ali ta običaj ne opominja na kačo Knepovo pri Egipčanih, na kačo Čeča pri Indih? Knep je priime božanstva Amun-Ra, očeta bogov po veri starih Egipčanov. Njegov zaznamek je jajce, ker je iz njega svet stvaril, ali pa kača jajce v ustah deržeča.

Kača je v veri starih narodov znamenje večnosti, ker se v krog zasučje; zato v indiški simboliki svet noseča želva čepi na kači čeča — „dem Symbolbilde des Gottheitsschutzes und der Ewigkeit“, kakor učeni Müller lepo razlaga.⁴⁾

¹⁾ Dr. Hanuš „Slav. Myth.“ str. 197. ²⁾ Lepsius „Ueber die Götter der vier Elemente bei den alten Aegyptern“ stran 206. ³⁾ Valička tedaj pomenjuje: praznik alet, alic, pisank, rumenic. V ti koreniki imena slovenske Alič, Alant, z digam. v Valenko itd. najdejo svojo razlago, dalje ilirsko: alen kamen, Diamant. ⁴⁾ Nikl. Müller „Glauben der Hindu“ str. 613. Pis.

Že sem rekel, da okoli Vurmberga blizu Ptuja se pripoveduje od kačjega kralja Sasa ali Sesa, kjer se je še ime kače ohranilo. Gotovo so tedaj stari Slovenci z Egipčani, Gerki*) in Indijanci imeli enake kosmogonske misli. —

Rajni vurmberški farmešter gospod Donav so vedili dosti povest od sasa ali sesa in Kresnika; žalibog! da ko mali fantič nisem na te povesti bolje pazil; sadaj bi mi utegnile marsikaj o basnoslovji starih Slovincov razjasniti.

Ako kdo kakšno drugo o pisankih vé povedati, naj jo oznani. Že J. Grimm je tožil, da se o kosmogonii starih Slovanov nič gotovega ne najde. Utegnila bi vendar še kašna iskrica tleti v eni ali drugi vraži, pesmi, običaji, povesti i. t. d.

Nekoliko Kerskih pesem za pokušnjo.**)

Drage „Novice“! evo vam malo Krčanskih pesam; dajte jim mesta, vse jednoj po jednoj, kakor svojim: po njih vam ne bude škode. Narodne pesme jesu zrcalo, v kojem vidimo: kakov nam je narod, kakove je duše, kakove čudi, kakove šege; čto misli, čto želi, čto zna i ume. I kakov mu je jezik, doznajemo po njih: je-li mu očeval čistoću, gladkoću i bistrinu, ili ga je nasmetil, naprašil i osmradi; je-li mu ostal bogat, krasan, živahan i gibak, ili je osiromašil, ogrdel, oslabel i otvrdel. Da, one svedoče, koji se Sloveni mogu dičiti svojim govorom, a koji sramiti, čto su vse izopačili i shabili, da jih nebi razumel ni ded, a kamoli šukunded. Koliko koristi ovo ogledalo! Pak jošće, one imaju vsakakovih naših besed i čudo slovenskih rekov — one nas uče pravo i čisto govoriti.

Ali nije vse zlato, čto se lašči; niti je vsaka narodna pesma počtena i prava učiteljica; valja videti, kakova duša ju izmislila, je duša pobožnica, ili zlobnica; i kakovi su Slovenci,¹⁾ kde je nikla, čisti ili nečisti. Drage „Novice“! vi morete same suditi, kakove su te naše, ali čujte i moj sud; samo mi se nejadite, nesrdite, čto vam govorim ovako ne vse po slovensku²⁾: prekoračujmo škodni medjaš, o kí nam se knjiga nemilo zadeva i para i kida, kakor plug, vrganj³⁾ i ralo o naklo.

A čto ču reći o svojih Krčanih i o njihovih pesmah?

Najprvo, da Krčani jesu Hrvati; za ovu istinu imam 12,000 svedokov,⁴⁾ i vsi ovi bivaju na onom otoku; i Omišljani i Dobrinjci i Dubašljani i Vrbničani i Puntari i oboji Baščani, ako jih zapitaš: kako govore? odgovore: mi govorimo hrvatski, po hrvatsku. Nikakor drugako neznaju odgovoriti — može biti, da su zaboravili (?!). Ipak je na onom otoku i Talijan malo — vaš grad Krk.

Nu Krčani, hvala otoku, nisu se morali hrvati⁵⁾ s neprijatelji, kako ini Hrvati i Srbi, pak su jim pesme drugakove — ženske veće nego junačke; a imaju jih silu. Poju danom i noću, v leti i zimi, doma i putem. Pred nekoliko leti potegnula me volja za njimi, ter jih iz težka nabrah malone stotinu, a poslaha Vam jih samo 15 za sada.

*) Primeri orfejsko kosmogonijo in basen o jajcu Lede pri Prelleru v „Griech. Mythol.“ str. 34. Pis.

**) Poslali so nam častiti gospod Črnčić 15 narodnih pesem iz otoka Kerk-a (Veglia), naj jih natisnemo v „Novicah“ in pokažemo braveom našim slovenski jezik onih krajev. Poslali so nam jih s pričujočim predgovorom, kterege radi natisnemo kakor smo ga prejeli, ker male različnosti v jeziku, kakor so, na priliko, jesu namesto našega so, čto namesto kaj, kakov namesto kakošen, ne bojo nobenega naših bravcov preveč motile. Vred.

¹⁾ Senu latiori. ²⁾ sensu strictiori. ³⁾ Vėrkan ali vrkan pisati je napačno, vėrganj ali vrganj je pravo; ovu besedu imaju tudi Istrani. Vrganj je podoben plugu, pa nije po vse kakov je plug; jest manji. ⁴⁾ Ovaku bih zataknuł nekim piscem svojevoljcem usta i za ine krajine. ⁵⁾ hervati = boriti. Pis.